

Νεκρικά Έθιμα στην Κύπρο

Α. Χ. Ρουσσυιδη, Λαογράφου

Όταν φωνάξη μια γλαύκα κοντά σ' ένα σπίτι τούτο θεωρείται σαν προμήνυμα θανάτου για τον άρρωστο. Για να απομακρύνουν την γλαύκα της ρίχνουν ένα δαυλό αναμένο ή ένα κομμάτι ψωμί επιλέγοντας φάπην τζυεφαλήν σου τα όρη τζυαι τα βουνά δικά σου τζυαι ο Χριστός εν μεγαλύτερος. Κακός οιωνός θεωρείται επίσης όταν κράξη όρνιθα οπότε προς αποτροπή του κακού πρέπει ο οικοδεσπότης να κόψη την κεφαλήν της με αξίνη. Το ίδιο συμβαίνει και με τον κρωγμό του κόρακος. Επίσης και η στριγγή φωνή του σκύλου πιστεύεται ότι φέρει τον θάνατο και γι' αυτό πρέπει να τον σκοτώσουν.

Όταν σε ένα χωριό υπάρχουν αλεπάλληλοι θάνατοι τότε νηματώνουν, περιζώνουν δηλαδή με νήμα την εκκλησία. Οι αρρώστιες επειδή θεωρούνται σαν υπερφυσικά όντα με εχθρικές διαθέσεις προς τον άνθρωπο, προς εξιλέωση των ασθενειών διαβάζονται διάφορα ξόρκια και γητειές, τα λεγόμενα δκιαβασμένα. Επίσης διάφοροι Άγιοι θεωρούνται άφαστοι για την θεραπεία διαφόρων ασθενειών, όπως η Παναγία του Κύκκου, ο Άγιος Παντελεήμονας, ο Απόστολος Ανδρέας κ.ά. γι' αυτό υπάρχουν μπροστά από τις εικόνες τους αναθήματα από κερί ή πολύτιμα μέταλλα εις σχήμα διαφόρων μελών ή ολόκληρου του σώματος ανθρώπων ή ζώων που αφιερώνονται για την θεραπεία του αντιστοίχου μέλους του σώματος ή την αποκατάσταση της υγείας του αρρώστου.

Στην Κύπρο υπάρχει το έθιμο ο ιερέας να κάμνη το άγιο ευχέλαιο στον άρρωστο που είναι ετοιμοθάνατος και

να κοινωνή με τα Άχραντα Μυστήρια. Η θεία κοινωνία είναι φανάρι που φέγγει στην ψυχή τον δρόμο προς τον Θεό. Επίσης ζητούνται οι τελευταίες θελήσεις του μελλοθάνατου, που εκπληρώνονται. Οι τελευταίοι σπασμοί λέγονται αντζιελόσταυροι διότι πιστεύεται ότι ο άρρωστος βλέπει τον Αρχάγγελο Μιχαήλ που κρατεί την εικόνα του Θεού και του την δείχνει. Η αγωνία του θανάτου λέγεται ψυχομάσημαν και όταν δεν έρχεται ο θάνατος λέγεται ότι ο άρρωστος βαρκαρίζει. Όταν ο άρρωστος ψυχομαχεί δεν επιτρέπεται το κλάμα όπως και στους αρχαίους. Ο αρχάγγελος Μιχαήλ ταυτίζεται με το χάρο. Όταν το ψυχομάχημα διαρκεί τότε πιστεύεται ότι ο άρρωστος επιθυμεί κάτι π.χ. ζητά συγχώρεση από κάποιον ή επιθυμεί το παιδί του που απουσιάζει. Σ' αυτή την περίπτωση αναζητείται αυτός που είναι σε διάσταση μ' αυτόν που ψυχορραγεί για να τον συγχώρεση. Αν απουσιάζει αγαπημένο πρόσωπο τότε σταυρώνουν τρία φύλλα ελιάς στην κεφαλή του αρρώστου αναφέροντας το όνομα του αυτού που απουσιάζει και τα τοποθετούν στο προσκέφαλο του ετοιμοθάνατου και πιστεύεται ότι έτσι ευκολύνεται το ξεψύχημα. Αν έχει προσφιλές πρόσωπο, νεκρό, τότε φέρουν χώμα από το τάφο του και το ρίπτουν πάνω σ' αυτό που ψυχορραγεί. Σ' άλλα μέρη ρίπτουν νερό ανάποδα (Ριζοκάρπασον) ή σταυρώνουν φύλλα λεμονιάς (όπως πιο πάνω), τα τοποθετούν μέσα σε ποτήρι με νερό και ποτίζουν τον άρρωστο κρατώντας το ποτήρι με την παλάμη ανάποδα. Στο Όμοδος τοποθετούν πάνω στον άρρωστο ζυγό του αρότρου, γιατί πιστεύεται

ότι στη ζωή του έκαψε ζυγό.

Ο επιθανάτιος ρόγχος στην Κύπρο λέγεται ο τάρε ή ταρτακάς. Όταν αρχίσει τότε αναποδογυρίζουν τις εικόνες που είναι πάνω στον τοίχο και σκεπάζουν τον καθρέπτη. Στρέφουν το κρεβάτι του αρρώστου προς την Δύση (νεκρικά). Σε μερικές περιοχές (Πάφος, Πιτσιλιά) βάζουν τον άρρωστο χαμαί πάνω σ' ένα σακί για να ξεψυχήσει. Αν κανένας παρνιαστή κατά την ώρα του ψυχομαχήματος ή κατά την ώρα της ταφής (Πάφος) τότε πιστεύεται ότι θα αποθάνει σύντομα γι' αυτό πρέπει να σχιστή ένα μέρος από τα φορέματά του για να αποφευχθή το μοιραίο.

Όταν πεθάνει κάποιος τότε οι καμπάνες ηχούν πένθιμα. Αν με την τελευταία πνοή του αρρώστου μείνουν τα μάτια του ανοικτά τούτο είναι σημείο ότι έμεινε κάποια επιθυμία του ανεκπλήρωτη ή ότι δεν χόρτασε τον κόσμο, γι' αυτό τοποθετούν πάνω στα μάτια του λίγο χώμα (Λεονάρισσο). Οι πλησιέστεροι συγγενείς κλείνουν τα μάτια του νεκρού, του δένουν τα στόμα με μαντήλι κάτω από τον λαιμό ή με κουρούκλαν (άσπρο μαντήλι της κεφαλής). Αν ο άρρωστος ζητά κάτι επίμονα και δεν του το δώσουν τότε μετά τον θάνατόν του το τοποθετούν πάνω στο σταυρωμένα χέρια του. Κατόπιν καλούνται οι ειδικοί για να μιζαρώσουν (σαβανώσουν τον νεκρό). Σε μερικές περιοχές λούζουν πρώτα τον νεκρό και μετά τον σαβανώνουν. Τους ιερείς τους σαβανώνουν τρεις ή επτά και τους αλείφουν με λάδι (Παραλίμνι). Τα μιζαρα είναι αμεταχειρίστα, άσπρο ύφασμα, το οποίο καίουν για ν' ανοίξουν τρύπα από την οποία θα περάσουν την κεφαλή του, γιατί δεν επιτρέπεται να αγγίσει μετάλλο πάνω στα μιζαρα. Τους χατζήδες δηλαδή τους προσκυνητές του Αγίου Τάφου τους

σαβανώνουν με άσπρα εσωτερικά φορέματα με τα οποία βαπτίσθηκαν στον Ιορδάνη ποταμό. Επίσης, γι' αυτούς, ανάβουν κατά την ώρα της κηδείας τριάντα τρία κεριά (όσα ήταν τα χρόνια του Χριστού) που χρησιμοποίησαν κατά το προσκύνημα τους στον Άγιο Τάφο και μετά τα ρίχνουν μέσα στον τάφο. Σε μερικά χωριά πιστεύεται ότι τα ρούχα του νεκρού δεν πρέπει να είναι μεταξωτά, διότι αργούν να λειώσουν και είναι βάρος στον νεκρό. Τους νέους συνηθίζουν να τους ντύνουν τα γιορτινά τους ρούχα και τους νεόνυμφους με τα φορέματα του γάμου τους. Στο Γουδί της Πάφου ντύνουν και τους ηλικιωμένους κάποτε με τα ενδύματα του γάμου τους. Αν είναι γυναίκα την ντύνουν με το πουκάμισο με το παρθενικό αίμα που είχε κατά την πρώτη νύκτα του γάμου της. Στους παντρεμένους τοποθετούν και τα στέφανα του γάμου τους. Στην Πάφο (Γουδί) μετά το σαβάνωμα που γίνεται (κυρίως για νεκρές γυναίκες) από δύο γυναίκες γίνεται περιφορά τρεις φορές αυτών των δύο γυναικών γύρω από το λείψανο. Αυτές κρατούν πιάτο με νερό και ρίχνει απ' αυτό η μια πάνω στην άλλη λέγοντας συγχώρα με τζαι ο θεός συγχωρέσει σου. Όταν ντύσουν το νεκρό του εκτείνουν τα πόδια και τα χέρια και τα δένουν σταυροειδώς και τοποθετούν πάνω στο στήθος του κέρινο σταυρό. Σε μερικές περιοχές (Μόρφου) τοποθετούσαν παλαιότερα πάνω στο στόμα του νεκρού ένα ασημένιο νόμισμα. Σ' άλλες περιοχές τοποθετούν ένα προσκέφαλο στο νεκρό γεμισμένο με λεμονόφυλλα ή φύλλον ελιάς ή κλαδιά από άλλα δέντρα. Το πρόσωπο του νεκρού στρέφεται προς την Ανατολή και καλύπτεται με ένα μαντήλι.

Οι στενοί συγγενείς του νεκρού πρέπει να παραμείνουν κοντά στο λείψανο του άγρυπνοι όλη την νύκτα, δια-

φορετικά πιστεύεται ότι η ψυχή του στοισειώνεται. Θεωρείται πολύ κακό να δρασκελιση το πτώμα του νεκρού ένας γάτος. Κοντά στο λείψανο πρέπει να καίει καντήλι μέσα σ' ένα πιάτο από σιτάρι ή να καίει ιταρές (σάν φυτίλι) μέσα σε λάδι που περιέχει ένα πιάτο. Τούτο πρέπει να γίνεται μέχρι την τρίτη ή την τεσσαρακοστή μέρα οπότε το σιτάρι δίδεται σε φτωχούς. Στην Πάφο το λάδι που περιέχει το πιάτο ρίχνεται μέσα στον τάφο· το πιάτο σπάζεται κι αυτό μέσα στον τάφο.

Κατά την κηδεία όταν σηκωθεί το λείψανο, δεν πρέπει να κοιμάται κανένας. Σ' όλα τα σπίτια πρέπει να χύσουν νερό από τις στάμνες τους γιατί πιστεύεται ότι έπλυνε μέσα σ' αυτό το σπαθί του ο χάρος. Η κηδεία πρέπει να γίνη κατά την διάρκεια της μέρας, διότι πιστεύεται ότι όταν θάψουν τον νεκρό την ώρα που τρέσσει ο ήλιος στην μάννα του τρέχει και το θανατικό στο χωριό. Στο χωριό πάνε στην κηδεία σχεδόν όλοι οι χωρικοί.

Στην Κύπρο δεν υπάρχουν ορισμένες μοιρολογίστρες. Κυρίως όταν οι νεκροί είναι νέοι τότε οι στενοί συγγενείς νεκαλειούνται ή ανακαλιούνται, θρηνούν δηλαδή ξεσχίζοντας τα στήθη τους και τις παρειές με κοπετούς και ολοφυρμούς. Σπανιώτατα θρηνούν οι άνδρες. Τα μοιρολόγια είναι αυτοσχέδια η παραδοσιακά και συνήθως δίστιχα όπως π.χ.

Ήρτεν ο Χάρος ο πικρός τζυ
έκαπσεν στην νησκιάν μας
τζι επήρεν μου τον άντρα μου που
ταν η συντροφικιά μου

Παλαιότερα η εκφορά του νεκρού γινόταν με το λεγόμενο ξυλοκρέββατον που το έφεραν τέσσερεις φίλοι ή συγγενείς. Σήμερα οι νεκροί τοποθετούνται μέσα σε φέρετρο. Η κηδεία δεν επιτρέπεται να περάση κοντά από σπίτι λεχώ-

νας. Επίσης δεν επιτρέπεται από το σπίτι αρρώστου να συνοδεύση κάποιος κηδεία, ούτε εκείνος που συνόδευσε κηδεία επιτρέπεται να επισκεφθή σπίτι λεχώνας, αρραβωνιασμένης, νεοπαντρεμένων ή όπου υπάρχει μεταξοσκώληκας.

Η εκφορά του νεκρού γίνεται με τους κτύπους της καμπάνας. Προηγούνται τα φανάρια, ο σταυρός και τα εξαπτέρυγα (αν υπάρχουν) και ακολουθούν οι ιερείς με τους θυμιατούς και οι ψάλτες. Κάποιος προηγείται κρατώντας δοχείο με λάδι και δεν επιτρέπεται να κοιτάξη πίσω του. Σ' όποιον δει πιστεύεται ότι θα πεθάνη σύντομα. Άλλος κρατεί στάμνα με νερό και άλλος την παρηγορική, κάνιστρον δηλαδή με τεμάχια ψωμιού, τυριού και ελιών. Παλαιότερα η παρηγορική γινόταν στο σπίτι, όπου στήνονταν τραπέζι με φαγητά και κρασί. Στην Τηλλυρία αν δεν ήταν νηστεία, σφαζόταν ολόκληρο αρνί, ή κατσίκι και προσφερόταν σαν φαγητό στον ιερέα, στους επιτρόπους της εκκλησίας και στους στενούς φίλους και συγγενείς.

Σε μερικές περιοχές της Κύπρου αν ο νεκρός είναι νέος ή κάποιο σπουδαίο πρόσωπο η πομπή διέρχεται δια μέσου των κυριοτέρων δρόμων της κοινότητας. Στα σταυροδρόμια σταματούν και ο ιερέας διαβάζει ειδική ευχή. Προπορεύονται οι άντρες και ακολουθούν οι γυναίκες. Παλαιότερα τους νεκρούς τους έθαπταν στην αυλή της εκκλησίας. Ειδικοί νεκροθάπτες και οικογενειακοί τάφοι μόνο στις πόλεις υπάρχουν. Για να κατεβάσουν τον νεκρό μέσα στον τάφο κατεβαίνουν δύο άντρες μέσα στον τάφο, του λύουν τα χέρια και τα πόδια και ανταλλάσσουν χειραψία λέγοντας συγχώρα με τζι ο Θεός συγχώρεσαι σου. Έπειτα έβγαιναν έξω προσέχοντας να μη δρασκελίσουν τον νεκρό. Κατά την διάρκεια του ανοίγματος του τάφου, αυτοί δεν επιτρέπεται να είναι κενός, δη-

λαδή να μη ευρίσκεται κανένας μέσα σ' αυτόν αλλά αφού κατεβή ο ένας σ' αυτόν τότε επιτρέπεται να βγη ο άλλος έξω.

Ο νεκρός τοποθετείται εκτάδην μέσα στον τάφο. Οι ιερείς θάβονται καθήμενοι κρατώντας το ευαγγέλιο. Κατά την ταφή ο ιερέας ψάλλοντας ή διαβάζοντας τις ειδικές ευχές ρίχνει σταυροειδώς λάδι πάνω στον νεκρό και σπάζει το πιάτο, το οποίο περιείχε το λάδι. Έπειτα παίρνει μέσα στο φτυάρι χώμα από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα (από το χώμα του τάφου ρίχνει ανάποδα νερό, κρατώντας δηλαδή το δοχείο με την παλάμη ανάποδα και ρίχνει τον πηλό που σχηματίζεται σταυροειδώς πάνω στον νεκρό) και έπειτα ρίχνει χώμα πάλιν εκ των τεσσάρων σημείων του ορίζοντος. Όλοι οι παρευρισκόμενοι στην κηδεία πρέπει να ρίψουν τρεις φορές λίγο χώμα πάνω στο νεκρό.

Στον Αστρομερίτη η αρραβωνιασμένη ρίχνει μέσα στον τάφο το δακτυλίδι της και όταν αρχίσουν να καλύπτουν τον νεκρόν με χώμα προσέχουν να μη υπάρχει η σκιά κανενός μέσα στον τάφο, διότι πιστεύουν ότι θα πεθάνη σύντομα. Όταν γεμίσει ο τάφος με χώμα όλοι πρέπει να πλύνουν τα χέρια τους με νερό (πάνω στον τάφο) που μεταφέρουν γι' αυτό τον σκοπό πάλι ανάποδα.

Πάνω στον τάφο τοποθετείται σταυροειδώς το φτυάρι και η αξίνη και πάνω σ' αυτή θα πρέπει να σπάσουν το δοχείο μέσα στο οποίο μεταφέρθηκε το νερό για το πλύσιμο των χεριών.

Σ' άλλα χωριά τοποθετεί καθένας μια πέτρα πάνω στον τάφο. Αυτές τις πέτρες θα τις απομακρύνουν από τον τάφο σε σαράντα μέρες οι συγγενείς του (Γουδί Πάφου). Αλλού τοποθετούν πάνω στον τάφο παλλούρες (παλλιού-

ρους) ή άλλα είδη ξύλων (Μαραθάσα).

Το ξυλοκρέββατο αναποδογυρίζεται για να μη πεθάνη άλλος. Δεν επιτρέπεται κατά τους εκκλησιαστικούς κανόνες η κηδεία σε αβάπτιστα παιδιά, στους αφορισθέντες και σ' αυτούς που αυτοκτονούν, εκτός αν αυτοί κατά την διάρκεια του εγκλήματος δεν είχαν σώσει τις φρένες. Όλοι όσοι παρευρέθηκαν στην κηδεία πρέπει να πιάσουν παρηγορικήν δηλαδή τεμάχια ψωμιού, τυριού ή ελιές, που έφεραν στον τάφο για να μακαρίσουν τον νεκρό. Υπάρχει η πρόληψη ότι όποιος δη ιερέα μετά την κηδεία ή νεκροθάπτη κρατώντας το φτυάρι και την αξίνη ότι θα πεθάνει. Τους ιερείς τους θάβουν τρεις ή επτά ιερείς.

Μετά την κηδεία καθοδόν πρέπει να καθήσουν όσοι έλαβαν μέρος στην κηδεία τρεις φορές για να πάρη η γη το βάρος όπως λένουν. Επίσης όταν βρουν βρύση πλένονται ρίχνοντας το νερό πίσω τους (Γουδί Πάφου). Αλλιώς υπάρχει η δοξασία ότι δεν πρέπει να πάνε αμέσως στο σπίτι τους αλλά να παραμείνουν λίγο σε κάποιο στεγασμένο μέρος. Όσοι παρευρεθούν σε κηδεία δεν επιτρέπεται να επισκεφθούν κανένα και ιδίως άρρωστο.

Ο ιερέας και οι συγγενείς κατόπιν θα μεταβούν στο σπίτι του νεκρού, όπου ο ιερέας θα προσαραντώσει το κρεβάτι του νεκρού. Γι' αυτό το σκοπό παίρνει ένα κόσκινο και αφού το αναποδογυρίση πάνω στο κρεβάτι ρίχνει νερό και το ραντίζει απαγγέλοντας διάφορες ευχές. Πιστεύεται ότι δεν πρέπει να κοιμηθή κανένας πάνω στο κρεβάτι του νεκρού πριν περάσουν σαράντα μέρες. Τα ρούχα του νεκρού ή τα δίνουν σε φτωχούς ή τα πετούν ή τα πλένουν σε ποτάμι και τα φορούν.

Έπειτα, όπως έχουμε πει, ο ιερέας,

οι επίτροποι της εκκλησίας, οι συγγενείς και φίλοι του νεκρού παρακάθονται σε τραπέζι με φαγητά. Στο Κάρμι Κερύνειας τοποθετούνταν τα φαγητά απ' εκείνα που άρεσαν στο νεκρό.

Σε μερικές πόλεις και χωριά (Λεμεσός, Λεύκαρα, Κοιλάνι) γίνεται το ξημέρωμα του νεκρού. Στο Κοιλάνι πηγαίνουν όλοι οι συγγενείς πριν ανατείλει ο ήλιος, κατά την επομένη μέρα της κηδείας με λουλούδια και θυμιάματα και καπνίζουν τον τάφο και μοιρολογούν. Για τρεις μέρες δεν σκουπίζουν το δωμάτιο στο οποίο ξεψύχησε ο νεκρός (Πιτσιλιά, Δερύνεια, και παλαιότερα στην Ακανθού), σ' άλλα δε χωριά, σκουπίζουν ανάποδα, αντίθετα δηλαδή του κανονικού (Ζώδια).

Επίσης τοποθετούν για τρεις μέρες ένα πιάτο με νερό ή τοποθετούν πάνω σ' αυτό το πιάτο μικρά κομμάτια καλαμιών και πάνω σ' αυτά ένα ψωμί (Λεμεσός) και δεν κλείνουν το δωμάτιο για να έρχεται να δροσιζεται. Σε άλλα μέρη μόλις σηκώσουν το λειψανο σκουπίζουν το σπίτι και τα σαρώματα τα ρίχνουν κατόπι του νεκρού για να μην πάρη άλλο κανένα μαζί του. Σ' άλλα μέρη ρίχνουν πίσω από τον νεκρό το πιάτο και το ποτήρι του.

Καθημερινά μετά τη δύση του ήλιου πρέπει να πάει κάποιος από τους συγγενείς στον τάφο να θυμιάση (με αγιασμένα φύλλα ελιάς της Κυριακής των Βαΐων) και να ανάψη κεριά μέσα σε πήλινη κυψέλη (περιοχή Κόρνου) ή πάνω στον τάφο. Κατά την μετάβαση του θυμιάζει και όσους συναντήσει για να μακαρίσουν τον νεκρό. Σ' άλλα μέρη μια καντήλα ανάβει στην εκκλησία ή κάτω από το κρεβάτι του νεκρού. Τούτο γίνεται για σαράντα μέρες, διότι πιστεύεται ότι και αυτές τις μέρες η ψυχή δεν πηγαίνει στον Άδη, αλλά περιέρχε-

ται τους γνωστούς του τόπους για να τους αποχαιρετήσει. Πιστεύεται ότι φωνάζει τα ονόματα των φίλων και συγγενών και όποιος αποκριθή αποθνήσκει σύντομα. Γι' αυτό άμα κυκλοφορήσει η φήμη ότι στοιχειώσε κάποιος νεκρός δεν αποκρίνεται κανένας σε τυχόν επικλήσεις. Πιστεύεται ότι ο νεκρός λέγει στους ζωντανούς χωρίς ν' ακούγεται.

Στις τρεις μου κλάψε με γλωμών
τζει στις εννιά μου μαύρον
τζει στα ποσαραντώματα
τα κόκκαλά μου μόνον.

Αν κατά τις σαράντα αυτές μέρες συμβή να μπη μέσα στο σπίτι πουλί ή πεταλούδα πιστεύεται ότι είναι η ψυχή του νεκρού, που έρχεται να αποχαιρετήσει αυτούς που βρίσκονται στο σπίτι. Θεωρείται καλό αν κόβη κανένας τα νύχια του να τα πετά πίσω του ειδάλλως γίνονται ακανθώδη θυμάρια που παρεμβάλλονται στο δρόμο της ψυχής. Κατά την τεσσαρακοστή μέρα πιστεύεται ότι η ψυχή παρουσιάζεται στο Θεό για να αποφασισθή η θέση της στον Άδη ανάλογα με τα έργα που έκαμε κατά τη διάρκεια της ζωής του ο νεκρός. Θεωρείται μεγάλη κατάρα να μείνη μέσα στον τάφο αδιάλυτο το σώμα του νεκρού.

Για ένα χρόνο σχεδόν (ανάλογα με την ηλικία του νεκρού) επικρατεί βαρύ πένθος στην οικογένειά του. Όλοι φορούν μαύρα. Οι μεν άνδρες μένουν αξύριστοι οι δε γυναίκες καλύπτουν το πρόσωπό τους με μαύρο μαντήλι και μόνο σε απόλυτη ανάγκη βγαίνουν έξω από το σπίτι, του οποίου κλείνουν τα παράθυρα. Κατά τους Ασσίτες η χήρα που παντρευόταν πριν να περάσει ένας χρόνος δεν κληροδοτούσε την περιουσία του νεκρού συζύγου της. Και σήμερα θεωρείται κακό να παντρευτεί κανείς προτού τουλάχιστον περάσει ένας χρόνος. Για τις χήρες ο κανόνας είναι αυ-

στηρότερος. Στη Δερύνεια όταν πεθάνει κανείς νέος ή νέα η μητέρα τους κόβει τους πλοκάμους των μαλλιών της, (που παλαιότερα εθεωρούνταν στόλισμα και τους ρίχνουν μέσα στον τάφο. Οι μητέρες που έχουν παιδιά πεθαμένα δεν πίνουν νερό το Σάββατο το απόγευμα ή το απόγευμα της πρωτομαγιάς, διότι πιστεύουν ότι κατά την ώρα αυτή πηγαίνουν οι ψυχές των παιδιών με τα σταμνάκια τους να πάρουν νερό από την βρύση και το παιδί, του οποίου η μητέρα ήπια νερό το απόγευμα του Σαββάτου δεν βρίσκει νερό και μένει διψασμένο ως το επόμενο Σάββατο, γιατί του λέγουν το δικόν σου ήπιεν το η μάνα σου.

Επειδή υπάρχει στο λαό η αντίληψη ότι ο νεκρός συνεχίζει και στον άλλο κόσμο τη ζωή του και επομένως έχει ανάγκη των επιτηδείων για την συντήρηση του και επικοινωνία με τους ζωντανούς, αυτοί που ζούσαν έπρεπε να προσφέρουν σ' αυτόν ό,τι χρειάζεται ώστε η ψυχή του να είναι ευνοϊκή. Πάνω σ' αυτή την αντίληψη στηρίζεται η τέλεση μνημοσύνων που γίνονται στις τρεις, τις εννιά, τις σαράντα, στα τριμήνια, τα εξαμήνια τα ενναμήνια και σε κάθε επέτειο του θανάτου του. Στο Γουδί της Πάφου μετά την κηδεία ρίχνουν ένα πιάτο σιτάρι πάνω στον τάφο και δίνουν ένα ψωμί σε κάποιο φτωχό. Κάποτε το ψωμί το αφήνουν επίσης πάνω στον τάφο. Σε άλλες περιοχές όπως στην Έγκωμη της Λευκωσίας το σιτάρι το ρίχνουν μέσα στον τάφο.

Εκτός από τα πιο πάνω μνημόσυνα τελούνται και άλλα κατά το ψυχοσάββατο της Αποκριάς και της Τυροφαγού, καθώς και το ψυχοσάββατο της Πεντηκοστής. Επίσης γίνονται και τα λεγόμενα σαραντολούτουρκα, δηλαδή κατά τις σαράντα συνεχείς λειτουργίες πριν από τα Χριστούγεννα και την Ανάσταση και σε

μερικά χωριά γίνονται μνημόσυνα και κατά την γιορτή του προστάτου αγίου της οικογενείας. Κάθε οικογένεια έχει το μνημονοχάρτι δηλαδή ένα τεμάχιο χάρτου στο οποίο αναγράφονται τα ονόματα των νεκρών της οικογενείας. Τα κόλλυβα σε μερικά χωριά (Πιτσιλιά) ψήνονται ανάλογα με την ηλικία του νεκρού, όσο περισσότερο νέος είναι ο νεκρός τόσο περισσότερο ωμά είναι τα κόλλυβα του. Τα κόλλυβα τοποθετούνται μέσα σ' ένα μικρό πανέρι και διακοσμούνται με σησάμι, σταφίδες, ρόδια και αμύγδαλα. Πάνω στα κόλλυβα τοποθετείται ένα πρόσφορο και μπηγμένο μέσα σ' αυτό υπάρχει ένα κερι ή μια λαμπάδα αναμμένη. Μετά την επιμνημόσυνη δέηση τα κόλλυβα διανέμονται στην αυλή της εκκλησίας στους εγκκλησιαζόμενους που εύχονται και λέγουν ο Θεός μακαρίσει τον. Στον Μουτουλλά προσφέρονται ξηροί καρποί αντί κόλλυβα. Σ' άλλα χωριά της Κύπρου κατά το απόγευμα του Μ. Σαββάτου παίρνουν αντί κόλλυβα αυκωτές δηλαδή κουλούρια στη μέση των οποίων βρίσκεται κόκκινο ψημένο αυγό και μνημονεύουν τους νεκρούς (Ριζοκάρπασο). Στο Γουδί της Πάφου κατά την Μεγάλη Τρίτη γίνεται λειτουργία στο εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία στο νεκροταφείο του χωριού. Παλαιότερα έπαιρναν κόλλυβα, καθάριζαν τον τάφο του συγγενούς τους, τον ράντιζαν με νερό και ο ιερέας πήγαινε από τάφο σε τάφο και μνημόνευε όλους τους νεκρούς. Σήμερα τους μνημονεύει μόνο το θυμιατό του. Πιστεύεται ότι με την επιμνημόσυνη δέηση και το κερι, που ανάπτεται πάνω στα μνημόσυνα, παίρνει άνεσιν ο νεκρός και με τα κόλλυβα τρέφεται.

Υπάρχει η λαϊκή αντίληψη ότι το σώμα διαλύεται μετά σαράντα μέρες. Αν μετά από αρκετό καιρό δεν κατακαθήση το μνήμα, νομίζουν ότι ο νεκρός μένει

άλυτος· επίσης τυχαίως μετά την εκταφή αν βρεθή λείψανο αδιάλυτο, τότε κατά την αντίληψη του λαού είναι κατάρα επισκόπου, ιερέως πατρός ή κατόπιν ιεροσυλίας. Σε τέτοια περίπτωση γίνεται εκταφή και διαβάζεται σχετική εκκλησιαστική ευχή, ραντίζεται ο τάφος με αγιασμό και τοποθετείται πάλι μέσα στον τάφο. Αν ζη ο ιερέας που τον καταράστηκε τον παίρνουν κοντά του και του διαβάζει συγχωρητική ευχή. Αν δε γίνη αυτό τότε πιστεύεται ότι ο νεκρός σαρκώνεται δηλαδή βρυκολακιάζει και γίνεται πρόξενος διαφόρων κακών, ασθενειών κτλ. στους συγγενείς του ή σ' όλη την κοινότητα.

Το χώμα του νεκρού όταν το ρίψουν σε κατάσταση ή σε κάποιο έργο πιστεύεται ότι τούτο νεκρώνεται και δεν προοδεύει. Επίσης το χρησιμοποιούν και οι κλέπτες διότι πιστεύουν ότι αν το ρίξουν πάνω σ' ένα φύλακα, τότε αυτός σαρώνεται και έτσι αυτοί επιδίδονται ανενόχλητοι στη δουλειά τους. Ακόμα όταν θέλουν να κάμουν ένα νέο να μη αγαπά ένα κορίτσι, τότε ρίχνουν χώμα του νεκρού από το μέρος όπου θα περάσει και θα το διασκελίση ο νέος κι έτσι πιστεύεται ότι νεκρώνεται η αγάπη του προς την νέα.

Υπάρχει φόβος ο νεκρός να πάρη άλλο μαζί του και να πεθάνη όταν τριμνίζη δηλαδή λαμβάνονται από τρεις μήνες μέρες για να ποσαραντώση ο νεκρός δηλαδή να συμπληρωθούν σαράντε μέρες. Πιστεύεται επίσης ότι τα παιδιά που αποβάλλουν επίτηδες οι μητέρες ή πεθαίνουν αβάπτιστα γίνονται καλικάν-

τζαροι (τα γνωστά δαιμόνια που πιστεύεται ότι επιφοιτούν κατά τη Θεοφάνεια των Χριστουγέννων).

Αν πεθάνουν βαπτισμένα τότε πιστεύεται ότι γίνονται άγγελοι του Θεού. Επί πλέον όσοι δεν θάβονται κανονικά πιστεύεται ότι γίνονται κακοί και βλάπτουν τους ζωντανούς.

Για να αποφευχθούν τα πιο πάνω κακά λαμβάνονται διάφορα προληπτικά μέτρα. Έτσι σε πολλά χωριά τοποθετούν στο στόμα του νεκρού κερνέιο σταυρό ή ένα τεμάχιο κεραμίδι στο οποίο χαρασσουν τα γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙΚΑ. Στη Δερύνεια τοποθετούν τέσσερα τέτοια κεραμίδια ένα στο κεφάλι, ένα στα πόδια και ένα δεξιά και αριστερά του νεκρού. Αλλού αντί σταυρό χαρασσουν πεντάγραμμο (πεντάλφα). Στη Μηλιά Αμμοχώστου έθεταν πάνω στο νεκρό καλάμι με τρεις κόμβους.

Στο Ριζοκάρπασο και στο Μουτουλλά κλήμα με τρεις κόμβους στα Λεύκαρα και στου Μόρφου τοποθετούσαν πάνω στο στήθος ή στο στόμα του νεκρού ένα νόμισμα ή ασημένιο τρίγροσο και αλλού μια κλειδαριά κλειδωμένη.

Στο Γουδί της Πάφου σε μια περίπτωση νεκρού ιερέως τοποθέτησαν δίπλα του δεξιά και αριστερά ένα μπουκάλι κρασί και ένα μπουκάλι νερό, αλλά τούτο έγινε για να τα χρησιμοποιήσει ο νεκρος στην άλλη του ζωή και όχι για να μη γίνη κακός.